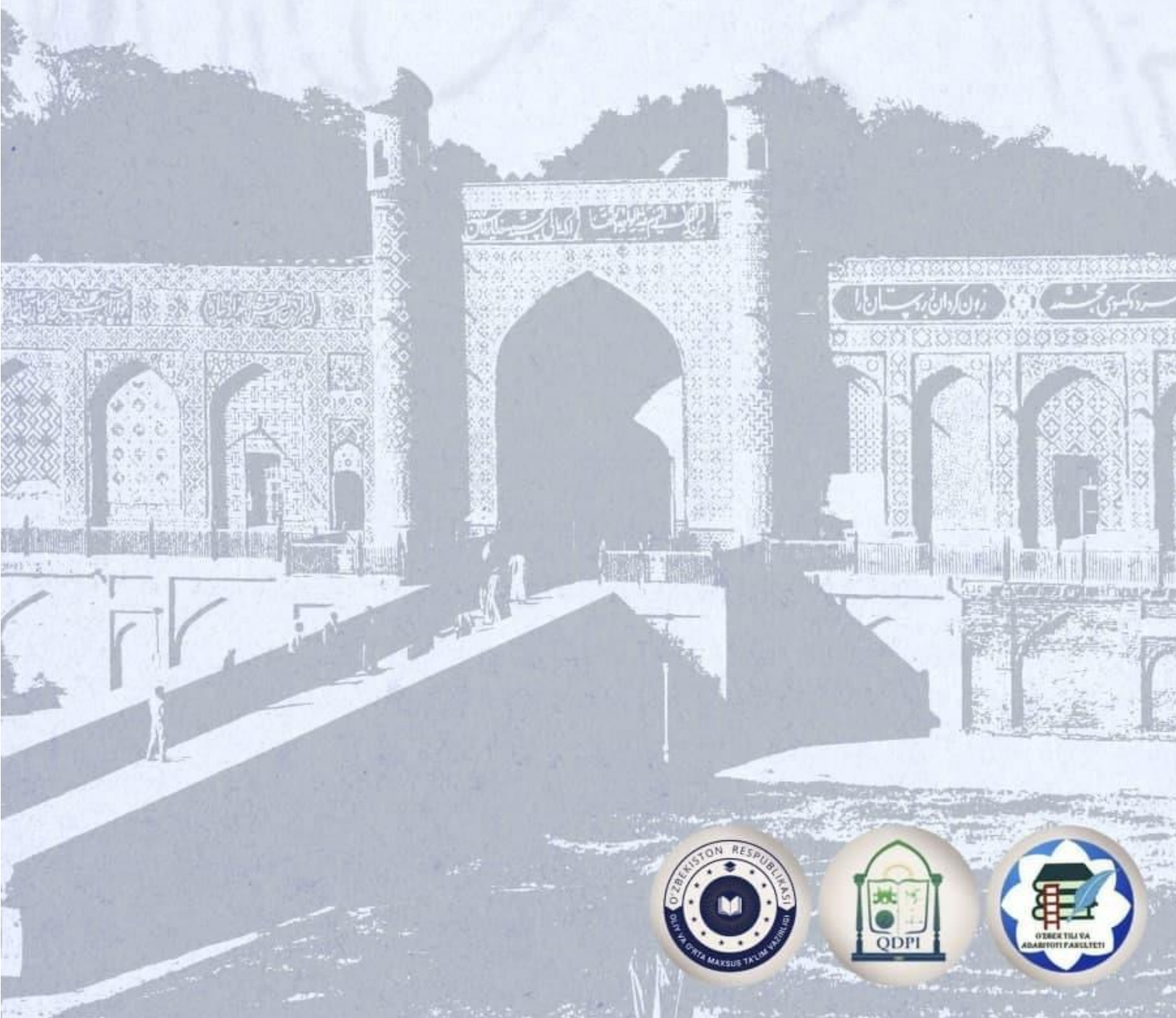


FILOLOGIYANING DOLZARB MASALALARI ILMIY-AMALIY ANJUMAN MATERIALLARI



FILOLOGIYANING DOLZARB MASALALARI

ILMIY-AMALIY ANJUMAN MATERIALLARI

**МАТЕРИАЛЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ
КОФЕРЕНЦИИ
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ФИЛОЛОГИИ**

CURRENT ISSUES OF PHILOLOGY

**MATERIALS
OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE**

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA TA'LIM VAZIRLIGI
QO'QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI FAKULTETI**

**МИНИСТЕРСТВО ВЫСШЕГО И СРЕДНЕГО СПЕЦИАЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН**

**КОКАНДСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ
ИНСТИТУТ ФАКУЛЬТЕТ УЗБЕКСКИЙ ЯЗЫК И ЛЕТЕРАТУРА**

**MINISTRY OF HIGHER AND SECONDARY SPECIALIZED
EDUCATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN**

**KOKAND STATE PEDAGOGICAL INSTITUTE FAKULTY OF UZBEK
LANGUAGE AND LITERATURE**

FILOLOGIYANING DOLZARB MASALALARI

MAVZUSIDAGI

XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN

MATERIALLARI

(2021-yil, 29-30-oktabr)

QO'QON – 2021

Tashkiliy qo'mita / Организационный комитет / Organizing committee

B.Yu.Hasanova, D.Sh.Rahmatullayeva, M.S.Qodirova

Mas'ul muharrirlar/ Ответственные редакторы / Executiva Editors

B.Yu.Hasanova, M.O.Rahimova

Tahrir hay'ati / Редакционная редактор/ Editorial board

B.Abdurahmonova, M.Rasulova, Sh.Toshboltayeva, Sh.Toshxo'jayeva,
R. Jo'rayeva, M.Nosirov

Ushbu to'plamda 2021-yil 29-30-oktabr kuni Qo'qon shahrida bo'lib o'tgan "Filologiyaning dolzar masalalari" mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari jamlangan. Mazkur xalqaro ilmiy-amaliy anjuman O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 2021-yil 5-martdagi 222-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan Oliy ta'lim va ilmiy tadqiqot muassasalarida 2021-yilda vazirlik miqyosida o'tkaziladigan ilmiy va ilmiy-texnik anjumanlar rejasiga kiritilgan.

To'plamdan o'rin olgan maqolalarning ilmiy-uslubiy jihatlari va saviyasiga mualliflarning o'zlari mas'uldirlar.

4. Navoiy asarlari lug'ati. Toshkent: G'. G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1972

SHE'RIYATDA DIALOG BADIY NUTQ SHAKLI

S.G. Matyakupov, f.f.n., dotsent,
O'zbek adabiyoti kafedrasini mudiri
Nukus davlat pedagogika instituti

Ijodkor qalbida moddiylashadigan tushuncha va tasavvur aloqasi badiiy nutqda yaxlitlik kasb etadi. Unda til zahirasi vakolati va muallif ruhiyati o'ziga xosligi namoyon bo'lgan holda rivoya texnikasi muttasil ravishda rivojlanib boradigan universal jarayon xususiyatlarni vujudga keltiradi. Negaki, "so'zning bevosita, odatiy ma'nosi badiiy asar matnida yangidan yangi qirralarini namoyon qiladi, uning ma'no sig'imi benihoya kengayadiki, buni badiiy asarda tasvirlangan xususiy faktdan katta bir badiiy umumlashma kelib chiqishiga o'xshatsa bo'ladi" [6. 244 b.]. Odatda, adabiy til va badiiy nutq o'rtasida mustahkam rishta mavjud bo'lib unda asl ma'no va ustama ma'no tafovuti mantiqiy uyg'unlikni namoyon etadi. Shu ma'noda, poetik talqin til materialidan ijodiy maqsadda foydalanishni ko'zlaydi.

– Xastalangan

tuyg'ularingiz

umidsizlik

virusi bilan.

Muhabbat degan

antibiotik

bilan davolash

mumkindir faqat.

– Davolamang,

tabibim,

Shartta kesib

tashlang

tuyg'ularimni! [4. 2020 b.].

Mazkur she'rdagi Dilrabo Mingboeva hayotiy-maishiy tafsilotlarni badiiy ifoda qilishda muloqot shakliga murojaat etadi. Unda tuyg'u, umidsizlik, antibiotik, virus, muhabbat hamda davo nisbati poetik manzarani to'laqonli tasavvur qilishga yordam beradi. Individual-ijodiy nutqda muammo hayotiy mantiq o'z o'lchamini o'zgartiradi. Shoira metafora-umumlashmani adabiy tafakkurga tenglashtiradi. Zero, "ijodning qolipi yo'q. Ijodkor muayyan ijtimoiy talabga mos sterotiplar ichida o'zligini yo'qotadi... ijod so'zga, ruhiyatga, ko'ngil ma'vosiga, shon-shuhratga daxldor" [3. 86 b.] hodisadan iborat. Muallif hayotiy sterotipdan yangi poetik ma'no yaratadi. Unda lirik sub'ekt hamda tasvir yo'naltirilgan ob'ekt bir-biriga yaqinlashadi. Shu sabab "xastalangan tuyg'ular" umidsizlikka mahkum, uning davosi esa "muhabbat degan antibiotik!". Badiiy topilmada barcha qirralar hisobga olingan holda sezim po'rtanavor tug'yoni inson ruhini adoqsiz azobga qo'yadi.

– Bugun sindirdingmi ko'ngilda nayni,

Mulzamsan, gunohkor zotsan baayni?

Oh, vijdon uyg'ondi!

So'ng yig'lab dedi:

– Kecha sotgan edim seni, og'ayni [5. 97 b.].

Abdulla Oripovning yuqoridagi she'rida dialog shakli tasvir drammatizmi – ruhiy munosabat keskinligini oshirishga xizmat qiladi. "Bugun sindirdingmi ko'ngilda nayni?" munosabat ziddiyatida ruhiy iztirob tarangligi ko'zga tashlanadi, satrdan satrga kuchayib boradigan ohang mohiyatni ochishga xizmat qilmaydi, balki tug'yon zalvorini oshiradi. Vijdonning uyg'onishi shaxs o'z-o'zini anglashiga yo'l ochadi. Unga qilingan xiyonat, yetkazilgan aziyatning esa javobi bor!

Shoir ijodiga munosabat bildirar ekan, adabiyotshunos Q.Yo'ldoshev shunday ta'kidlagandi: "Abdulla Orif she'riyati o'zbek lirikasiga ko'ngil dardlari suvratlari, orzu-armonlar fojiasi, ruhiy iztiroblar manzarasini olib kirdi. Shoir o'tmishda shonli bobolari dunyo bilan bo'ylashgan, bugun olam va odamni toza ko'rmoq orzusida yashayotgan o'zbekning o'tli nolalarini she'rga soldi. U

quruqshagan o'zbek she'riyatiga o'ychil g'am va g'amchil o'y olib kirib, odamning ichki dardlarini, chigal ruhiyatini ifoda qildi" [2. 655 b].

Til ma'naviy zahirasidan ham unumli foydalangan, ham xalq poetik arsenalini boyitgan ijodkor adabiy talqinida ulug'vor va salobatli estetik idrok yaqqol anglashiladi. Goh isyon, goh vazmin, goh hazilomuz, goh hikmat tarzida o'quvchi shuurini egallaydigan sohir san'atda so'z ruhiy tahlil vositasi darajasiga chiqadi, ko'ngil mayli va ijtimoiy mohiyat o'rtasida qabarib ko'rinadigan ziddiyatda diaologik munosabat ustuvorlashadi. Ushbu holat hissiy idrokka turli-tuman parametrlardan yondashuv imkoniyatini beradi.

Shoir bir she'rida kuyladi gulni,

Uni o'qiganlar: – Takror! – dedilar.

Yana bir she'rida yozdi bulbulni,

Uni ham: – Bu eski ash'or, - dedilar [5. 61 b.].

Mazkur to'rtlik tasvir muvozanati negiziga qurilgan. Unda shoir va she'r, gul va bulbul muqobilligi poetik ob'ekt tahlilini shakllantiradi. Tasdiqni inkor qilish tamoyili ikki bayt aloqasini bog'laydi. Badiiy kommunikatsiya lirik ifoda sub'ektini belgilovchi yetakchi omil, unda munosabat va tahlil bir-birini to'ldiruvchi a'zolarga aylanadi. Monologda dialog belgilari jilvalanganidek, muloqot shaklida ham izhor, istak, iqrar, iltijo hamda ehtiyoj uyg'unlashadi. Tuyg'u manfaati aslida she'r tadrijini belgilaydi.

Lirikaning o'ziga xos xususiyatlari xususida Jamol Kamol o'z izlanishlarida shunday fikr bildirgan edi: "Lirika inson o'z shaxsini tanigan, o'zini shaxs sifatida anglagan, o'zini olam ichra bir odam deb bilgan va tashqi, ob'ektiv olamga o'z shaxsi olamining oynalari orqali qaragan sharoitda paydo bo'ladi. Inson o'z shaxsini olam bilan qiyoslaydi, goho unga qarama-qarshi qo'yadi, goho tashqi olam bilan tutash va payvasta ekanligini qayd etadi" [1. 86-87 b.].

Umuman, she'riyatda dialog badiiy nutq malakasini tartibga soladi. Unda bir tomondan, tafsilotga aniqlik kiritish, ikkinchi tomondan, badiiy umumlashma yorqinligini ta'minlash istiloh zimmasiga tushadi. Aslida lirik ifoda shakllanishida rivoya texnikasidan foydalanish qaltis usul, negaki, muloqot shakli bajaradigan

vazifa aniq belgilab olinmasa, tasvir ruhiyatida nomutanosiblik vujudga keladi. Zero, tushuncha va ifoda nisbati ijodkor uslubini belgilaydi, unda munosabat, munozara, tavsif, talqin va tahlil asosiy qismlar sifatida badiiy butunlikni hosil qiladi.

Ta'kidlash kerakki, lirikada tushunchalar mohiyati hamisha mavhumlikka tayangandek ko'rinadi. Ushbu murakkablikning qay darajada aks ettirilganligini tuyg'u va idrok orasidagi aloqa uzviyligi ta'minlaydi. Shuningdek, unda ijodkor tomonidan estetik ob'ektga yuklatilgan g'oyaning mazmundorligi yetakchi mavqe kasb etadi. Eng muhimi, badiiy munosabatning teranligi va estetik idrok imkoniyati badiiy talqinning o'ziga xosligini ta'minlaydi. Mazkur jarayonda she'rning vujudga kelishida ijodkor ko'nglida kechgan olam va odam orasidagi zohiriy dialog alohida ahamiyat kasb etadi. Ko'rinadiki, she'riyatda dialog va monolog ifoda aniqligini yetakchi usul darajasiga ko'taradi. Semantik-sintaktik munosabatlar tizimi nutqiy ta'sirning ijtimoiy amaliyotini ancha teranlashtiradi. E'tiborli jihati shundaki, mazkur holatda ijodkor individual uslubi orqali namoyon bo'lgan ritorik shakl badiiy idrokning kengayishiga zamin hozirlaydi.

Adabiyotlar:

1. Jamol Kamol. She'r san'ati. –T.: Yangi asr avlodi, 2018.
2. Yo'ldoshev Q. Ochqich so'z. –T.: Tafakkur, 2019.
3. Karimov B. Ruhiyat alifbosi. –T.: Adabiyot va san'at, 2016.
4. Mingboeva D. Yo'ldagi ayol. –T.: Mashhur-press, 2020.
5. Oripov A. Adolat ko'zgusi. –T.: Adolat, 2005.
6. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. –T.: Navoiy universiteti, 2018.

JAMIYAT VA MILLIY XARAKTER

A.A. Qayumov, FarDU adabiyotshunoslik kafedrasi mudiri, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

Nabi Jaloliddinning “Umr” hikoyasida jamiyat e'tiborsizligi, nodon, johil, qoloq, irodasiz, loqayd, o'z manfaatini ko'zlaydigan kimsalar tomonidan milliy

beradi. Bularning barchasi kelajakda asar yaratishda ko'makchi vosita bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zME birinchi jild. – Toshkent, 2000l.
2. Dastgohli rangtasvirda kompozitsiya asoslari. – Toshkent, 2007

MUNDARIJA

GLOBALLASHUV DAVRIDA TIL VA ADABIYOT O'QITISHNING DOLZARB MUAMMOLARI VA VAZIFALARI

1. **Q.Husanboyeva.** Ta'lim bosqichlarida badiiy matn bilan ishlash metodikasi ...5
2. **З.Х.Ибадилдина.** Вторичный тексты в процессе обучения русскому языку как иностранному10
3. **В.Абдурахмонова.** Fanlar ichida eng birinchi fan15
4. **Г.А.Рахромова.** Активизация познавательной деятельности учащихся на уроках русского языка посредством информационно-коммуникационных технологий18
5. **Н.В.Гончарова.** Развитии познавательной деятельности студентов при изучении классической литературы23
6. **Ф.Расулова.** Пути овещения культуры речи учащихся27
7. **М.Ножијева.** Lingvistik kompetentlik ta'lim asosi sifatida31

TILSHUNOSLIKNING DOLZARB MASALALARI

1. **A. Berdialiyev.** Chetdan so'z olish sotsiolingvistika obyekti sifatida34
2. **D. Jamoliddinova.** N. Rahmonqulova. Terminlar badiiylikni ifodalash vositasi sifatida37
3. **Баядина С.Ж.** Актуальные проблемы исследования функционирования государственного языка в регионах республики Казахстан41
4. **Sh. Akramov.** Determinantlik belgilari xususida46
5. **U. Yigitaliyev.** O'zbek tilining leksik sathida "shaxs" lingvistik zarrasining assotsiativ pragmatik ifodalanishi51

6. **D.Rahmatullayeva.** Xalq maqollarida “ilm-ma’rifat” semali lug’aviy birliklarning qo’llanishi57
7. **D. Hasanova, D. Ergasheva.** Til millat nigohida60
8. **И. Расулов.** Лингвокультурный концепт в изучении языка63
9. **F.Qodirova.** Amaliy san’atga doir terminlarning derivatsion va struktur xususiyatlari68
10. **M.Rahimova.** Ma’no va uning so’zning belgilik maqomida tutgan o’rni71
11. **Sh.Toshxo’jayeva.** Erkin A’zam asarlarida qo’llangan xalq maqol va matallari lingvopoetikasi75
12. **Е.И.Попова.** Семантика видов глаголов в условиях контекстуальной информации81
13. **S.Usmonova.** O’rta Osiyo va g’arb olimlari manbalarida “Qo’qon” toponimining yoritilishi84
14. **R. Jo’rayeva, M.Gavharaliyeva.** Zavqiy ijodida frazeologizmlar89
15. **D.O’Yuldasheva.** Partonimiyaga xos ierarxiyali munosabatlar haqida92
16. **Z.U.Yunusova.** Terminologik tizimda dubletlilik va variantlilik masalasiga doir95
17. **Л.В.Половина.** Иноязычная лексика в речи студентов98
18. **З.И.Мирзаюнусова.** Происхождение фразеологических единиц в разносистемных языках102
19. **N.Mahmudova.** Jahon tilshunosligida telekommunikatsiya terminlarining o’rganilishi105
20. **G. Murodova.** O’zligimiz timsoli109
21. **M.M.Solijonova.** Shavkat Rahmon she’rlari lingvopoetikasi112
22. **X. Aliyeva.** Maktabgacha yoshdagi bolalarni savodga o’rgatish.....116

ADABIYOTSHUNOSLIKNING DOLZARB MASALALARI

1. **С.М.Алтыбаева.** Художественный образ в историко-культурной ретроспективе120

2. Dr Erhan Giray. Turkiyada o'zbek adabiyotining o'rganilishi.....	124
3. M.X.Qo'chqorova. "Manqal" Boboxon Sharif tarjimasida o'zbekcha va asliyat variantining qiyosiy-tipologik tahlili.....	131
4. Сыздыкбаев Н.А. Неомифологизм в литературе рубежа XX-XXI веков (к постановке проблемы)	141
5. Р.В.Алиева. Тема востока в творчестве М.Ю.Лермонтов	147
6. М. Hoshimova. M.Boboyev ijodida satira va yumorning o'rni	151
7. M.Jamoliddinov. O'zbek-fors-tojik adabiyotining rivojiga hissa qo'shgan ma'rifatparvar shoira	154
8. S.M.Karimova. Erkin Vohidov ijodida go'zallikning badiiy tasviri	158
9. M.Siddiqov, F.Siddiqova. "Yusuf va Zulayho" qissalarining genezisi va evolyutsiyasi	163
10. D. Zohidova. Navoiy lirikasida "Hadis"ning poetik talqini	169
11. S.G.Matyakupov. She'riyatda dialog badiiy nutq shakli	179
12. A.A.Qayumov. Jamiyat va milliy xarakter	182
13. B.To'rayeva. Chingiz Aytmatovning retardatsiya usulidan foydalanish mahorati.....	187
14. B. Hasanova. Hikoyada yaqin o'tmishning badiiy talqini	191
15. M.Qodirova. Abdulla Avloniyning pedagogik qarashlari	196
16. F.A.Burxonova, N.A.Burxonova. Isajon Sulton nasrida folklor motivlarining syujet yaratishdagi o'rni	202
17. F.T.Mamatqulova. "Tohir va Zuhra" dostonida an'anaviy takrorning qo'llanishi	207
18. F.Qurbonova. Isajon Sulton hikoyalarida folklor an'analari	212
19. M.Meliboyeva. "O'g'uznoma" dostoni syujetining genezisi haqida	221
20. M.Omonova. Istiqlol davri o'zbek romanchiligida milliylashish jarayoni...228	
21. O.A.Ahmadjonova. Asqad Muxtor uslubining o'ziga xos xususiyatlari	231
22. M.Yo'ldasheva. Navoiy ijodidagi peyzajning o'ziga xos jihatlari	234
23. T. Botirov. Jadidchilik harakati va uning ijtimoiy ma'rifiy mohiyati	237

24. M.Murodova, D.Qo'shmamatova. “Tazkirai Qayyumiy” Qo'qon adabiy muhitini o'rganishda muhim manba	242
25. Muhtorjon qizi Zulayho. Ijodkorning borliqni badiiy mahorat bilan aks ettirish	247